

УДК 65.012:338

Тертична Л.І.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки праці та менеджменту
Національного університету харчових технологій***Безпалько О.В.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки праці та менеджменту
Національного університету харчових технологій***Рыбак Н.О.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та економічної теорії
Білоцерківського національного аграрного університету*

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, ДІАГНОСТИКА ЇЇ РІВНЯ

У статті розглянуто сутність поняття політико-правової безпеки підприємства. Підкреслено її значення для забезпечення економічної безпеки підприємства. Виявлено основні елементи організаційно-економічного спрямування забезпечення політико-правової складової економічної безпеки підприємства. Визначено етапи формування концепції управління політико-правовою безпекою підприємства. Обґрунтовано вибір параметрів щодо оцінки поточного рівня забезпечення політико-правової безпеки підприємства.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, забезпечення політико-правової безпеки, показники ефективності, правовий захист підприємства, рівень політико-правової безпеки.

Тертычная Л.И., Безпалько Е.В., Рыбак Н.А. ПОЛИТИКО-ПРАВОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ: СУЩНОСТЬ, ДИАГНОСТИКА ЕЁ УРОВНЯ

В статье рассмотрена сущность понятия политико-правовой безопасности предприятия. Подчеркнуто ее значение для обеспечения экономической безопасности предприятия. Выявлены основные элементы организационно-экономической направленности обеспечения политико-правовой составляющей экономической безопасности предприятия. Определены этапы формирования концепции управления политико-правовой безопасностью предприятия. Обоснован выбор параметров для оценки текущего уровня обеспечения политико-правовой безопасности предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, обеспечение политико-правовой безопасности, показатели эффективности, правовая защита предприятия, уровень политико-правовой безопасности.

Tertychna Liubov, Bezpalko Olena, Rybak Nadiia. COMPANY'S POLITICAL LEGAL SECURITY: ESSENCE, DIAGNOSTICS OF ITS LEVEL

The article considers the essence of concept about company's political legal security. It emphasizes its importance for provision with economical security of company. The main elements in organizational economical direction of provision with political legal components of company's economical security were found out. The reasonability for detailed analysis of internal and external negative impacts on the company's political legal security and reasons for their origin, the necessity in situational analysis and analysis of precedents that will allow significantly improving the efficiency in provision with legal component, based on detailed analysis of analogous precedents, was grounded. It was established that the control process for efficiency in provision with political legal security requires the development of an appropriate concept and methodological tools for assessment of its state. The stages in formation of concept about management of company's political legal security were defined. The choice of parameters for assessment of current level in provision with company's political legal security is grounded. It was found out that the main assessment indices for political legal component of company's economical security are: the specific weight of cases in the total number of company's contracts; the specific weight of gained cases; the number of company's employees per one employee of legal department, etc. It was established that the analysis of state and dynamics in definition of cost indicators for political legal component of economical security may serve as the ground for assessment of efficient provision with the company's political legal security and development of recommendations for planned complex of actions for its provision.

Keywords: company's economical security, provision with political legal security, performance criteria, legal protection of company, level of political legal security.

Постановка проблеми. За будь-якої економічної ситуації в країні перед кожним господарюючим суб'єктом постають проблеми політико-правової безпеки. Всього однієї помилки досить для того, щоб залучити суб'єкта правових відносин до відповідальності. Використовуючи правові методи, підприємство можна довести до банкрутства і подальшої ліквідації. Ускладнення процесів, що відбуваються у зовнішньому середовищі діяльності підприємств, що обумовлені посиленням інтеграційних та глобалізаційних процесів, недосконалістю українського законодавства та нестабільністю соціально-економічної ситуації в Україні актуалізують питання політико-правової безпеки. Таким чином, виникає об'єктивна необхідність вивчення сутності правової складової

економічної безпеки підприємства, визначення рівня політико-правової безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням захисту економічних інтересів підприємств присвячені численні роботи вітчизняних і зарубіжних авторів, серед них: С.М. Ілляшенко [1], М.І. Копитко [2], Л.О. Корчевська [3], М.В. Лобов [4], Є.І. Овчаренко [5], О.О. Ромахова [6], Т.В. Сак [7], С. Шкарлет [8], В.В. Шликов [9] та ін. Проте, більшість науковців та фахівців, які займаються цією проблемою, приділяють увагу теоретичним основам формування, діагностиці та комплексному забезпеченню економічної безпеки підприємств в цілому. Разом з тим, залишається багато невирішених проблем пов'язаних з політико-правовою безпекою під-

приємства, формування системи показників оцінки її рівня.

Метою статті є наукове обґрунтування теоретичних положень та практичних засад щодо забезпечення політико-правової безпеки підприємства та оцінки її рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміни політичного курсу держави, нестабільність законодавства, яке регулює відносини, що виникають у процесі здійснення господарської діяльності, а також через порушення або недотримання підприємством вимог чинного законодавства, угод та можливість двозначного їх тлумачення можуть призвести до сплати штрафних санкцій та адміністративних стягнень, необхідності грошового відшкодування збитків, погіршення репутації, позицій підприємства на ринку та звуження можливостей для розвитку суб'єкта господарювання.

Політико-правова безпека підприємства характеризує рівень дотримання чинного законодавства на підприємстві, правового забезпечення діяльності та юридичної підтримки господарських рішень, правової захищеності підприємства та його працівників. Політико-правова безпека підприємства – це захист від надмірного податкового тиску, нестабільного законодавства, неефективної роботи юридичного відділу підприємства [10, с. 92]. Проте, в офіційних нормативних документах визначення політико-правової безпеки підприємства відсутнє, досі залишаються нерозробленими стандарти правової безпеки.

Загальний процес забезпечення політико-правової безпеки підприємства охоплює такі елементи організаційно-економічного спрямування: аналіз загроз негативних впливів на політико-правову безпеку підприємства; оцінка поточного рівня забезпечення політико-правової безпеки; планування та розробка комплексу заходів щодо поліпшення політико-правової безпеки підприємства; здійснення ресурсного планування; планування роботи відповідних функціональних підрозділів підприємства; оперативна реалізація запропонованого комплексу заходів щодо забезпечення належного рівня безпеки підприємства [4].

Процес управління ефективністю забезпечення політико-правової безпеки потребує розробки відповідної концепції. Концепція управління політико-правовою безпекою підприємства – це система поглядів, вимог та умов реалізації заходів щодо забезпечення правової безпеки підприємства [11].

Послідовність етапів, яку повинна містити концепція управління політико-правовою безпекою підприємства, представлена на рисунку 1.

Як видно з рис. 1, основним етапом формування концепції управління політико-правовою безпекою підприємства є побудова ефективного механізму управління політико-правовою безпекою підприємства, який був би орієнтований на своєчасне виявлення та запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам та забезпечення правового захисту інтересів підприємства. Під «механізмом управління» слід розуміти систему цілей, функцій, принципів, методів, завдань та інструментів управління, що взаємодіють між собою та забезпечують ефективне функціонування об'єкта управління [10].

Стан політико-правової безпеки підприємства характеризується таким показником як рівень політико-правової безпеки підприємства. В науковій літературі наводяться різні індикатори для визначення рівня політико-правової складової в системі економічної безпеки підприємства, при цьому перевага надається інтегральним показникам, зокрема В.Ю. Халіна пропонує наступну формулу [12, с. 180]:

$$K_{mn} = \prod_{i=1}^n x_i, \quad (1)$$

де n – кількість аналізованих факторів;

.... x_i – значення показника i -ого фактора.

Рівень політико-правової безпеки ($\Pi_{п.б.}$) пропонується визначати співвідношенням втрат, понесених підприємством (як реальної, так і упущеної вигоди) ($B_{п.н.}$) внаслідок порушення правових норм і загального розміру втрат ($B_{заг.}$), уникнення яких обумовлені діяльністю юридичної служби.

$$\Pi_{п.б.} = \frac{B_{п.н.}}{B_{заг.}} \quad (2)$$

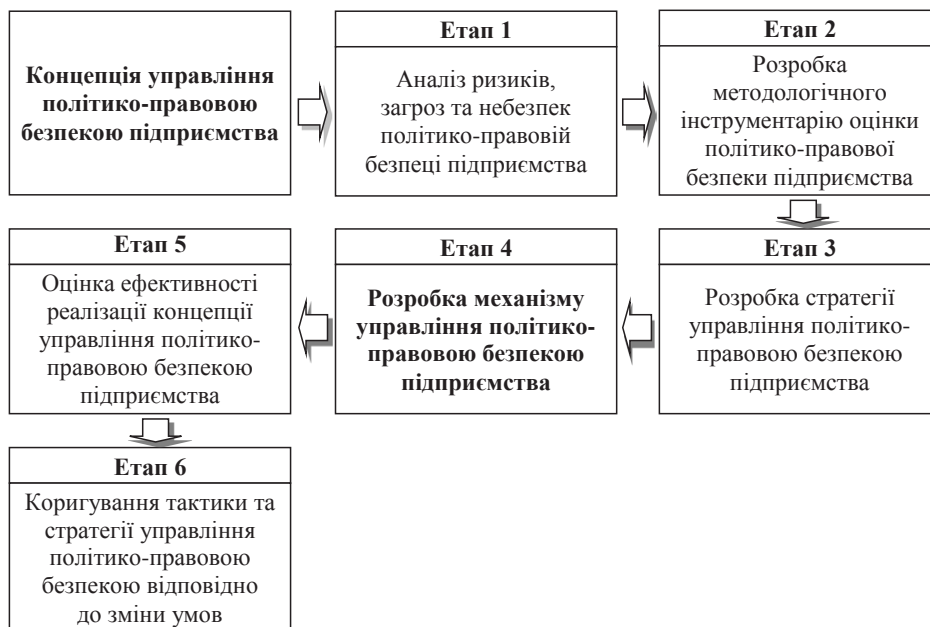

Рис. 1. Концепція управління політико-правовою безпекою підприємства

Джерело: розроблено авторами на основі [9]

Для оцінки рівня політико-правової безпеки визначають коефіцієнт співвідношення втрат підприємства ($K_{в.ми}$) внаслідок порушення трудових норм ($B_{ми}$) до загального розміру відвернутих юридичною службою втрат ($B_{від.юс}$).

$$K_{в.ми} = \frac{B_{ми}}{B_{від.юс}}, \quad (3)$$

Для оцінки рівня політико-правової безпеки підприємства може бути використана наступна шкала:
0% втрат – абсолютна політико-правова безпека,
0-25% – нормальна політико-правова безпека,
25-50% – нестабільний стан,
50-75% – критичний стан,
75-100% – кризовий стан.

Оцінка поточного рівня забезпечення політико-правової безпеки підприємства (організації) провадиться за кількома напрямками [11]:

1) рівень організації та якості робіт із забезпечення цієї складової загального рівня економічної безпеки;

2) бюджетно-ресурсне забезпечення робіт;

3) ефективність діяльності відповідних підрозділів суб'єктів господарювання.

Варто зазначити, що для визначення рівня політико-правової безпеки підприємства потрібно використовувати і наступні показники [13]:

1. Питома вага договорів підприємства, за якими відкрито судові та арбітражні справи, у загальній кількості господарських договорів підприємства ($K_{с.ар.}$):

$$K_{с.ар.} = \frac{D_{с.ар.}}{D_3} \times 100\%, \quad (4)$$

де $D_{с.ар.}$ – договори підприємства, за якими відкрито судові та арбітражні справи, од.;

D_3 – загальна кількість господарських договорів підприємства, од.

2. Частка виграних судових та арбітражних справ у загальній кількості юридичних справ, що розглядалися ($K_{в.ю}$):

$$K_{в.ю} = \frac{C_3}{C_{в.с.ар.}}, \quad (5)$$

де C_3 – загальна кількість юридичних справ підприємства, що розглядалися, од.;

$C_{в.с.ар.}$ – виграні судові й арбітражні справи підприємством, од.

3. Питома вага одержаних штрафних санкцій у загальній сумі зобов'язань за господарськими договорами підприємства ($K_{ш.о.}$):

$$K_{ш.о.} = \frac{ШC_o}{З_3} \times 100\%, \quad (6)$$

де $ШC_o$ – одержані підприємством штрафні санкції, од.;

$З_3$ – загальна сума зобов'язань за господарськими договорами підприємства, од.

4. Питома вага сплачених штрафних санкцій у загальній сумі зобов'язань за господарськими договорами підприємства ($K_{ш.с.}$):

$$K_{ш.с.} = \frac{ШC_c}{З_3} \times 100\%, \quad (7)$$

де $ШC_c$ – сплачені підприємством штрафні санкції, од.;

$З_3$ – загальна сума зобов'язань за господарськими договорами підприємства, од.

5. Частка витрат на юридичне забезпечення діяльності підприємства в загальній структурі його витрат ($K_{в.юр.}$):

$$K_{в.юр.} = \frac{B_3}{B_{ю.з.}}, \quad (8)$$

6. Коефіцієнт якості юридичних послуг ($K_{яЮП}$) показує якість роботи юридичної служби на підприємстві, тобто наскільки юридично підприємство може відстоювати свої права у зовнішньому середовищі. Формула розрахунку:

$$K_{яЮП} = \frac{C_B}{C_3}, \quad (9)$$

де C_B – судові справи, виграні в суді, од.;

C_3 – загальна кількість судових позовів підприємства, од.

Нормативне значення показника має наближатися до 1,0.

7. Коефіцієнт юридичного менеджменту ($K_{ЮМ}$) характеризує баланс між відшкодованими штрафними санкціями та нарахованими.

Коефіцієнт розраховується за формулою:

$$K_{ЮМ} = \frac{D_B}{D_H}, \quad (10)$$

де D_B – дохід від відшкодованих штрафних санкцій, грн.;

D_H – дохід від нарахованих штрафних санкцій підприємству, грн.

Нормативне значення показника має наближатися до 1,0.

Чим вище значення показників частки виграних судових й арбітражних справ, у тому числі й тих, що розглядалися раніше, та частки витрат на юридичне забезпечення діяльності підприємства в загальній структурі його виробничих витрат і чим нижче значення показників питомої ваги судових й арбітражних справ у загальній сумі господарських договорів підприємства та питомої ваги одержаних і сплачених штрафних санкцій у загальній сумі зобов'язань за господарськими договорами підприємства, тим вище рівень правової безпеки підприємства.

8. Коефіцієнт платіжної дисципліни ($K_{пл.д.}$) показує наскільки підприємство дотримується строків погашення заборгованості перед обов'язковими контрагентами [6, с. 229]. Формула розрахунку:

$$K_{пл.д.} = \frac{\Pi_{он} - ЗШС}{\Pi_{он}}, \quad (11)$$

де $\Pi_{он}$ – прибуток від операційної діяльності, грн.;

$ЗШС$ – збитки від штрафних санкцій, грн.

Нормативне значення показника має наближатися до 1,0.

Протидією цим негативним впливам повинна займатися юридична патентно-ліцензійна служба, зокрема, вона повинна здійснювати правове забезпечення діяльності підприємства, юридичну обробку договірної документації, ведення судових і арбітражних розглядів, правове навчання персоналу, контроль порушень норм патентного права тощо.

Політико-правова складова показує вартісну ефективність від реалізації комплексу заходів щодо забезпечення політико-правової безпеки підприємства, що є приватним функціональним критерієм сукупного критерію економічної безпеки підприємства.

Відповідно до особливостей забезпечення підприємством своєї політико-правової безпеки аналіз стану і динаміки значень її вартісних індикаторів дає досить чітку і об'єктивну картину ефективності поточних прийнятих заходів щодо забезпечення політико-правової безпеки підприємства, тому аналіз вартісної групи показників може служити прямою підставою для оцінки ефективності забезпечення цієї складової та розробки рекомендацій щодо планового комплексу заходів забезпечення даної складової (табл. 1).

Характеризувати рівень безпеки можна за трьома рівнями: *низький* – фактичне значення окре-

Таблиця 1

Сукупність показників та їх граничні значення для оцінювання рівня політико-правової складової в економічній безпеці підприємства

Показник	Алгоритм для розрахунку	Граничне значення	Оцінка рівня безпеки	Питома вага у структурі функціональної складової
1	2	3	4	5
Політико-правова безпека				
<i>Тактична оцінка</i>				
Рівень дотримання на підприємстві трудового законодавства	Визначається вербально експертним шляхом	високий	високий – (0,7-1,0)	x
		середній	достатній – (0,35-0,7)	
		низький	низький – (0-0,35)	
<i>Стратегічна оцінка</i>				
Можливість встановлення контролю над підприємством сторонніми особами	Визначається вербально експертним шляхом	низький	високий – (0,7-1,0)	x
		середній	достатній – (0,35-0,7)	
		високий	низький – (0-0,35)	

Джерело: [2, с. 336]

мого показника, функціональної складової, рівня оцінки чи інтегрального показника характеризується наявністю тенденцій зростання рівня небезпеки, фактичних ознак кризи та загрози існуванню підприємства як соціально-економічної системи; *достатній* – фактичне значення перебуває в допустимих межах, коли рівень безпеки уможлиблює функціонування підприємства, хоча рівень безпеки є недостатньо високим, існує можливість реалізації окремих загроз та зростання рівня небезпеки в майбутньому; *високий* – розраховане фактичне значення вказує на високий рівень безпеки, стійкість та можливість розвитку підприємства як соціально-економічної системи.

Граничні значення окремих показників визначаються експериментальним шляхом, узгоджуються з експертами та в подальшому, за результатами апробації, певним чином можуть бути скориговані з урахуванням реальної можливості досягнення належного рівня безпеки в реальних умовах ведення господарської діяльності в Україні. Умови ведення бізнесу суттєво впливають на процес забезпечення економічної безпеки кожного підприємства, тому вимагають встановлення реалістичних критеріїв забезпечення політико-правової безпеки. Сукупність показників дозволяє здійснити розрахунки з мінімальними затратами, а в умовах застосування комп'ютерної форми обліку – отримати миттєвий результат.

Діагностику політико-правової безпеки за ступенем політичної стабільності та правового захисту підприємства Т.В. Сак [7, с. 407] пропонує здійснювати, використовуючи матричний підхід (рис. 2).

		<i>Правовий захист підприємства</i>		
		низький	середній	високий
Політична стабільність	низька	НН	НС	НВ
	середня	СН	СС	СВ
	висока	ВН	ВС	ВВ

Рис. 2. Матриця «Правовий захист підприємства – Політична стабільність» для діагностування рівня політико-правової складової економічної безпеки підприємства

На основі матриці «Правовий захист підприємства – Політична стабільність», що включає дев'ять полів, виділяють 5 рівнів політико-правової безпеки підприємства: НН – кризовий рівень безпеки; СН, НС – передкризовий стан; ВН, СС, НВ – нестійкий стан; ВС, СВ – достатній рівень безпеки; ВВ – абсолютний рівень безпеки.

Висновки з проведеного дослідження. Політико-правова безпека, як важлива складова економічної безпеки підприємства, відіграє важливу роль в ефективному та всебічному правовому забезпеченні діяльності, чіткому дотриманні підприємством та його співробітниками всіх правових норм чинного законодавства при оптимізації витрат корпоративних ресурсів на досягнення цих цілей. В результаті проведеного аналізу встановлено, що основними оціночними показниками політико-правової складової економічної безпеки підприємств є: питома вага судових справ у загальній кількості договорів підприємства; питома вага виграних процесів; кількість співробітників підприємства на одного працівника юридичної служби тощо. Узагальнена система показників може бути практичним інструментом для визначення рівня ефективності політико-правової безпеки підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ильяшенко С.Н. Оценка составляющих экономической безопасности предприятия. Научные работы Донецкого государственного технического университета. 2002. № 47. С. 16–22.
2. Копитко М.І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств: науково-методичний підхід. Управління проектами та розвиток виробництва. 2015. № 3. С. 127–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uprv_2015_3_13.
3. Корчевська Л.О. Синергетичне управління економічною безпекою підприємства. Економіка розвитку. 2016. № 3. С. 48–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecro_2016_3_9.
4. Лобов М.В. Организация правовой работы на предприятии. URL: https://secandsafe.ru/pravovaya_baza/blogi/yuridicheskaya_bezopasnost/organizaciya_pravovoy_raboty_na_predpriyatii.
5. Овчаренко Є.І. Методологія формування та узгодження цілей у системі економічної безпеки підприємства: дис. ... докт. екон. наук: 21.04.02 / Є.І. Овчаренко. Северодонецьк, 2015. 631 с. URL: https://snu.edu.ua/docs/science/dissertation/Ovcharenko_EI.pdf.
6. Ромахова О.О. Дослідження параметрів ефективності системи економічної безпеки / О.О. Ромахова, Р.В. Водолазкін // Економіка: реалії часу. 2015. № 2(18). С. 226–230. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n2.html>.
7. Сак Т.В. Діагностування рівня економічної безпеки підприємства в умовах обмеженості інформації. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Випуск 3. С. 404–408.

8. Шарлет С. Теоретичні основи формування економічної безпеки підприємств. Сіверянський літопис. 2007. № 4(33). С. 161–171.
9. Шлыков В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / В.В. Шлыков. СПб.: «Алетейя», 2007. 138 с.
10. Словник термінів з управління персоналом / укл. О.В. Безпалько, Ю.М. Гринюк, Д.Г. Грищенко, О.І. Драган, Л.В. Мазник, О.М. Олійніченко, Л.І. Тертична, О.А. Чигринець, Я.І. Юрик. К.: Кафедра, 2016. 156 с.
11. Економічні і соціально-трудоі аспекти управління персоналом: теорія та приклади: колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. Драган О.І. К.: Кафедра, 2017. 272 с.
12. Халіна В.Ю. Методичний підхід щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2014. Вип. І(53). С. 173–181.
13. Безпека підприємства в політико-правовій сфері. URL: http://uchebnikirus.com/ekonomika/ekonomichna_bezpeka_pidpriyemstv_organizatsiy_ta_ustanov_-_ortinskiy_vl/bezpeka_pidpriyemstva_politiko-pravoviy_sferi.htm.